

Úvod

Každý kultúrny jav nesie na sebe znak národa, v ktorom bol inšpirovaný, rozvíjaný a zaznačený. Nikdy nejstvoval kultúrny jav, ktorý by bol národne anonymný, ba ani v tom prípade, že by bol býval dielom neznámeho autora, ktorého meno história buď zabudla, alebo nezaznačila, no ktorého dielo napriek tomu prispelo k určitému pokroku alebo kultúrnemu dedičstvu. Avšak aj keď poznáme meno pôvodcu určitého kultúrneho javu, tento jav nestráca národnú totožnosť, lebo každý človek nesie na sebe znak národného spoločenstva, v ktorom sa narodil, kde bol vychovaný a ktoré ho stvárnňovalo. A tieto znaky sa nedajú zmazať, akokoľvek by sa o to niekto pokúšal. Národ nepriamo prispieva k tvorbe svojich príslušníkov a dáva ich dielam nezničitelný znak národného prostredia, ktorým je dielo vryté v pamäti ľudstva k väčšej sláve toho národného spoločenstva, z ktorého vyšlo.

Z tohto hľadiska každý pokus istej časti národov robiť si nároky na výhradné vlastníctvo predošlých kultúrnych výtvorov z územných dôvodov je predurčený k stroskotaniu, ako je to zrejmé v prípade Peruáncov, ktorí si nárokujú na kultúru Čimov a Inkov, alebo v prípade Mexičanov, ktorí považujú za svoju kultúru Aztékov, Zapotékov a Toltékov, alebo v prípade Turkov, privlastňujúcich si kultúru Grékov Chetitov v Malej Ázii ako svoju vlastnú len preto, lebo vlastnia územie (či právom, či neprávom, je teraz vedľajšie), ktoré predtým obývali Chetiti a ktoré neskoršie patrilo Grékom.

Nie ten, kto vlastní územie, je tvorcom kultúry, ale národ, ktorý skutočne obýva tú-ktorú zem, pričom jeho kultúra je jeho neodcudziteľným majetkom aj vtedy, keď z akéhokoľvek dôvodu zahynul. Sumer-ská kultúra ostane navždy sumerskou a nemôže nikdy patriť arabskému obyvateľstvu Iraku. Jedine duchovná bieda a krátkozrakosť môžu viesť nejaký národ k prisvojovaniu si cudzej kultúry tvrdením, že toto územie vlastnili po stáročia oba národy, s cieľom zakryť vlastnú kultúrnu nahotu. To je jedným z dôvodov nedostatku hodnovernosti a totožnosti, na základe ktorej niektorí autori potom nesprávne definujú pojem národa.

Ani André Malraux vo svojej poslednej knihe *La tête d'obsidienne* (Paríž 1974) sa nemohol vyhnúť definícii národnej kultúry, ktorou sa pokúsil stanoviť spojitost medzi umeniami všetkých národov od praveku, vytvoril tak istý druh „musée imaginaire“ (imaginárne múzeum).

Keď vezmeme do úvahy túto skutočnosť, hoci aj povrchné, vyjasní sa vzťah medzi národom a kultúrou. Eugene Ionesco uverejnil v *Le Figaro* (september 1974) článok, v ktorom konštatuje, že kultúra nie je zá-

ležitosťou štátu. Bola to odpoveď na zjazd „reprezentantov“ socialistických štátov v Helsinkách v r. 1972, ktorý nebol stretnutím skutočných tvorcov kultúry, ale moskovských byrokratov.¹ Vieme, že v socialistických štátoch za oponou „obhospodaroval“ kultúru výlučne štát: celá kultúra (filozofia, literatúra a umenie každého druhu) podliehala strohým štátnym normám. Akýkoľvek pokus o duchovnú slobodu bol potláčaný pobytom v psychiatrickej liečebni, väznením, koncentračným táborom alebo (v najlepšom a zriedkavom prípade) vyhnanstvom. Čo však uniklo E. Ionescovi, je, že *kultúra je vecou národa*: ňou sa národ rodí a v ňom sa ona rodí; v národe kultúra žije a ňou sa národ živí, ňou sa národ predstavuje ako živá bytosť, ňou tvorí svoje dejiny, ňou prispieva ku spoločnému duchovnému majetku ľudstva a ňou zaznamenáva svoje dejinné jestvovanie do pamäti ľudstva.²

Skôr však, než by sme sa pustili do rozboru nadhodenej témy, musíme povedať, že pokladáme za objasnené a platné nasledovné tézy (dokazovať ich platnosť na tomto mieste predpokladalo by dlhý výklad, čím by sa rozšíril rámec tejto úvahy):

1. národ nie je totožný so štátom, a to ani vtedy, keď ide o národný štát, t.j. ak ide o štát, ktorý je výlučným majetkom národa. Napríklad Nemecko ako štát nie je totožné s nemeckým národom; to jasne vyplýva zo skutočnosti, že nemecký štát môže byť zničený, čiže môže nejestvovať v dôsledku obsadenia cudzími mocnosťami, kým nemecký národ aj napriek obsadeniu ďalej jestvuje ako nezameniteľná a nepochybná jednotka. Poliaci obsadení MVN;

2. cudzie obsadenie nejakej krajiny nedáva práva obsadzujúcej moci ani neutlmuje prirodzené práva obsadeného etnika, a to ani vtedy, keby obsadenie trvalo tisícročia;

3. národ je zvláštna bytosť, ktorej podstatu treba hľadať pomocou ontológie a nie sociológie, aj keď táto veda môže byť veľmi užitočná v mnohých otázkach súvisiacich s národom;

4. každý národ má právo na samovládu (právo sebaurčenia), t.j. právo mať svoj štát; štát je prirodzený doplnok jestvujúcej etnickej bytosti;

5. jestvovanie nejakého štátu, aj keď medzištátne uznaného a prijatého za člena UNO, neznamena jestvovanie zodpovedajúceho národa. Je totiž možné, že onen štát je bývalou kolóniou, teda bývalou administratívnou jednotkou, zloženou z nesúrodných etník, a teda z mnohých etník (ako napr. India, Nigéria, Mexiko a pod.). Je tiež možné, že štát je iba nástrojom obyvateľstva bez etnickej osobnosti (ako napr. Austrália a iné). Štát teda netvorí automaticky národ (i keď v niektorých

¹ Túto úvahu priniesol v plnom znení argentínsky denník *La Nación* 29. septembra 1974. Opieram sa teda o tento text.

² E. Štúr sa k tejto veci vyjadril lapidárne: „Do histórie patria len tie národy, ktoré na poli duchovnom niečo vykonali“ (7, s. 182).

prípadoch v minulosti, ako napr. v prípade Arménska a Anglicka, a v mnohých prípadoch aj v prítomnosti, ako napr. v štátoch Nového sveta, štát sa stal silným národotvorným činiteľom]. Pre tento pojmový zmätok mnohé štáty sú traktované ako národy, hoci sú iba „národnými“ fikciami. V súčasnosti je mnoho takýchto štátov, ktorých obyvateľstvo by chcelo byť čo najskôr národom, hoci nemá nijakej vnútornej súdržnosti. Národ totiž je duchovnou bytosťou svojho druhu a ako každé bytie, aj on sa vyznačuje vnútornou súdržnosťou, ktorou sa nielen odlišuje od iných národov, ale na jej základe aj žije vlastným nenapodobiteľným životom.

Môže sa zdať na prvý pohľad, že všetky tieto tézy nemajú vlastne žiadny vzťah k spomenutej téme. No nie je tomu tak, lebo jestvuje dosť súčasných príkladov neautentickej kultúry, ktorá sa rodí napr. v Afrike, v bývalých kolóniách. Takými prejavmi neautentickej kultúry sú napr. básnici Wole Soyinka v Nigérii, píšuci anglicky, no s dušou svojho černošského kmeňa, Senghor v Senegale (prezident republiky) a Camara Laye v Guinei. (Poslední dvaja píšú po francúzsky). Ich hodnotné básnické diela nepatria ani do anglickej, ani do francúzskej literatúry, no na druhej strane, nie sú ani duchovnou potravou domácich národných pospolitostí, pre ktoré sú zakopaným pokladom práve tak, ako kedysi boli národom Európy cudzie hodnotné diela písané latinsky. Ak latinské diela boli národne neautentické v strednej Európe, tak dnes sú národne neautentické diela písané v angličtine, francúzštine a portugalčine, vychádzajúce v Afrike. Pre túto neautenticnosť autorov, ktorí by mali kultivovať svoj vlastný jazyk a v ňom tvoriť z domácich prameňov aj za cenu, že by neboli známi vo veľkom svete, domorodé národy ostávajú naďalej bez vlastnej duchovnosti, odkázané len na chudobný folklór, pravda, na veľkú škodu rozvoja vlastnej národnej bytosti.

Zmysel použitých výrazov

Už z predchádzajúceho čiastočne vyplýva, v akom zmysle použijeme výraz *národ*. Národ nie je štát, ale ani štát nie je národ. I keď národ nemožno presne definovať (1, s. 95 a n.) [čo vyplýva z jeho podstaty], predsa len ho môžeme dosť približne opísať, i keď podobný opis je nevyhnutne veľmi chudobný a ďaleko od „pravdy“ národa. Národ je duchovným spoločenstvom s povedomím vlastnej individuality, ktoré má svoje dejiny, svoju prítomnosť a svoju budúcnosť a ktoré združuje svojich členov na spoločnom území silou spoločnej reči a kultúry. Preto sa už tu odvážime označiť za jednu z téz, ktorú sa pokúsime dokázať, to, že národ je kultúrotvorná bytosť, ktorá však vice versa aj z kultúry žije, ňou trvá v pamäti ľudstva. Národ je bytím svojho druhu, ktoré môže mať svoj štát (ako prirodzený doplnok svojej bytosti, do ktorého prerastá a vyúsťuje), alebo ho nemusí mať (a v tomto prípade neprestane byť národným, a teda neprestane byť ani subjektom práv, ktoré

sú mu vlastné podľa prirodzeného zákona, vrátane práva na štát). Zničenie národného štátu neznamená potretie právneho nároku naň.

Ľudstvo definitívne vstúpilo do obdobia národov, o ktorom písal Štúr. Uzavrela sa kapitola feudálneho obdobia, v ktorom krajiny a národy boli pokladané za majetok kráľovských alebo kniežacích rodín, ktoré ich predávali, darovali, dávali do vena, dedili alebo viedli o ne vojny ako o vlastný majetok.

André Malraux vidí začiatok nového obdobia ľudstva v dekolonizácii. Mám dojem, že jeho začiatok, i keď len bojazlivý, treba posunúť do obdobia, kedy sa v národoch začalo prebúdzat povedomie ich osobností v duchu učenia Hegelovho a Herderovho. Na druhej strane však nemožno súhlasiť ani s Hilairom Bellocom, ktorý pokladá za základný kameň novodobých dejín ľudstva Rousseauovo dielo *Contract social*. Rousseau zmietol všetky nároky vládcov na krajiny a národy a je rozhodne duchovným predchodcom Francúzskej revolúcie. Pravdou je aj to, že Francúzska revolúcia zmenila štátne usporiadanie Francúzska, ale nemala ani zďaleka ten duchovný obsah, ktorý mali revolúcie v ostatných európskych krajinách, kde sa národy ako vedomé bytosti začali hlásiť o svoje práva navzdory panovníckym domom, začali rúcať tróny (Nemecko a Taliansko) a hľadať svoje bytostné vyjadrenie vo vlastnom národnom štáte, ktorý podľa Hegela bol stelesnením národného ducha. Francúzska revolúcia nebola dielom idey národov, čoho dôkazom je skutočnosť, že zrušila bretónsku autonómiu, že nátlakom poradcov znižovala bretónsky národ a že násilne vnucovala v obsadených krajinách francúzsky jazyk. Rousseau sa neprepracoval k myšlienke národnej bytosti a Hegel zasa venoval prehnanú pozornosť jej bytostnému usporiadaniu, a preto začiatok nového obdobia ľudstva treba predsa len hľadať v období osvietenstva a nie v časove nedávnej dekolonizácii. Dekolonizácia je iba politickým dôsledkom prebudenia národov v kolóniách podľa európskeho vzoru.

Skutočnosťou je, že sme dnes uprostred pohybu národov: sme jeho svedkami a protagonistami.

V akom zmysle používam výraz kultúra?

Ako je všeobecne známe, slovo „kultúra“ má širší a užší zmysel. V širšom zmysle pod kultúrou rozumieme každý výkon ľudského ducha, ktorý pretvára hmotu, čím človek tvorí nový svet vecí, ktoré potrebuje ku zlepšeniu svojho života. Sem patrí výroba nástrojov, zbraní a užitočných predmetov. Tieto druhy činnosti ducha pri pretváraní hmoty sú rozličného stupňa dokonalosti podľa obdobia vzostupu ľudstva — od celkom primitívnych štádií (napr. kamenná sekera alebo kamenné kladivo pred miliónmi rokov) až ku dnešnej dobe áut, lietadiel, počítačov a vesmírnych lodí. Tento druh hmotnej kultúry sa nazýva tiež civilizáciou.

V užšom slova zmysle hovoríme o kultúre, keď máme na mysli vyššie prejavy ľudskej činnosti, ako sú spev, tanec, umenie (maliarstvo,

sochárstvo), literárne diela každého druhu a filozofia. Človek na vyššom stupni svojho vývinu začal vkladať krásu aj do úžitkových predmetov: jednak začal maľovať na nádoby, ozdobovať svoj oblek, ktorého pôvodný účel bol len úžitkový (ochrana proti podnebiu), ale začal maľovať aj pre krásu ako takú (maľby na stenách jaskýň Altamira, na Sahare atď.) a prostredníctvom obrazov vyjadrovať svoje poslanstvo. Preto archeológia odкрýva nielen civilizácie, ale aj kultúry. Odkedy človek vynášiel písmo, zveroval hlineným tabuľkám svoje myšlienky, aby ich našiel niekto, kto príde neskôr, a aby porozumel tomu, čo sa dialo v jeho vnútri. Gilgamešove súženia v súvislosti so zmyslom života sú tožné so starosťami. A. Malrauxa v súvislosti so smrťou človeka.

Na nasledujúcich stránkach používam slovo *kultúra* v užšom zmysle.

Podstata národa je v kultúre

Predpokladáme, že národy jestvujú a že nik nebude pochybovať o ich existencii.

Ak národy jestvujú, tak sú niečím, čo musí mať svoju podstatu. Vieme, že národy sú niečím, čo je mimo nás, bez nás, pred nami a po nás. Teda nie sú výtvorom ani nášho umu, ani našej vôle, lež sú skutočnosťami extrasubjektívnymi. Preto sa nám zdá, že neobstoja teórie tých autorov, ktorí redukovali národné bytie na subjektívny zážitok (2, s. 119). Národy sú objektívnym bytím, ktoré sa správa ako každé bytie: bránia svoje jestvovanie, svoju integritu, majú sklon k trvalému jestvovaniu, čiže túžbu existovať navždy, práve tak, ako človek, ktorého vnútorná bytosť sa protiví zániku a smrti.

Národy majú vlastný život. Tento život sa fyzicky opiera o fyzický život svojich členov, duchovne je svojbytný a prejavuje sa výkonmi národného umu, národnej vôle, národnej pamäti a národného povedomia, teda činnosťami v podstate duchovnými. Národ poznáva svoje záujmy — ako fyzické, tak i duchovné — a berie na vedomie záujmy iných národov, zvlášť susedných. Táto skutočnosť nijako neprotirečí inej skutočnosti, o ktorej sa popísalo množstvo kníh, totiž, že národ môže konať pudove, teda nereflexívne. Tento znak ho len pripodobňuje ľudskej osobe, ktorá tiež často postupuje nie v dôsledku rozvahy, ale impulzívne. Národná vôľa smeruje k sebauskutočneniu: je to bytostný sklon smerom k cieľu a človek, ktorý, hoci je neslobodný z hľadiska dobra vo všeobecnosti (v prípade národa neslobodný z hľadiska chcenia svojho bytia a svojho vývinu), je slobodný vo výbere prostriedkov na jeho uskutočňovanie, a teda podlieha omylom poznania a úsudkov. Národná pamäť zaznačuje správne kroky i omyly, porážky i slávu, výdobytky i straty. Je určitým druhom počítača, ktorý uskladňuje poznatky, aby sme sa s ním mohli radiť a porovnávať, ak sa naskytnú obdobné situácie v prítomnosti alebo budúcnosti. Tak napríklad národná pamäť anglická a francúzska doviedla tieto dva národy ku spolupráci a národná pamäť

nemecká a francúzska sú silnou oporou pri pokusoch o budovanie novej Európy. Národné povedomie týka sa predovšetkým poznania národného jestvovania, ktorým sa pospolitosť vníma (apercipuje) ako svojbytná bytosť uprostred množstva iných svojbytných bytostí. Toto „vnímanie sa“ je totožné s povedomím národného „ja“ a je jedným z prejavov národnej osobnosti. Národy majú svoju vlastnú osobnosť, ktorou sa navzájom odlišujú do takej miery, že sú nezameniteľné a nestotožniteľné.

To, čo sme doteraz povedali, je opis vonkajšej skutočnosti národných bytostí, teda ich jestvovania ako bytia. Ak však chceme urobiť ďalší krok, t. j. ak chceme poznať podstatu národa vo všeobecnosti a potom podstatu jednotlivých národov, stretáme sa temer s neprekonateľnými ťažkosťami, práve tak, ako mnohí autori pred nami, keď sa pokúsili o definície národa. Museli by sme disponovať veľkou dávkou domýšľavosti, aby sme sa odvážili tvrdiť, že môžeme preniknúť do samej podstaty národa ako takého alebo do podstaty ktoréhokoľvek jednotlivého národa. A to preto, lebo národy ako duchovné bytosti unikajú nástrojom ktorejkoľvek ľudskej vedy: chýbajú nám nástroje na ich rozloženie a odkázaní sme len na nástroje poznania, ktoré Blondel nazýval „skutočným“, i keď prívržencom pozitívnych vied sa tento druh poznania zdá „neobjektívny“. Dobré však napísal E. Ionesco v spomenutom článku: „Určitý čas som nevedel, na čo slúži literatúra a či ju treba ďalej tvoriť. Dnes som presvedčený o jej nevyhnutnosti. Tak to cíti väčšina vedcov určitej triedy. Cítia sa ňou priťahovaní; potrebujú čítať romány a eseje, ísť do divadla alebo na koncert a dívať sa na obrazy. Literatúra (mal by povedať „umenie“, poznámka V. P.) pomáha inžinierom a politikom, aby nestvrdli... Skúsenosti zo života, poznanie človeka a jeho duše môže byť vyjadrené len literatúrou, umením, básňou, hudbou. Nie iné mal na mysli K. Strmeň, sám básnik a analytik svojho umenia, v liste Dr. Cincíkovi, uverejnenom ako doslov k *Odkazu*: „Veda prívonia (a musí prívoniať) k toľkým veciam, že napokon sama vonia tým, k čomu prívonia. Keby veda bola poézia a musela povedať pravdu o sebe pod hrozbou vlastného zániku, každý vedec by bol skromným človekom. Múdre bolo od Croceho ísť po rozumy k básnikom, lebo títo hovoria veci, a nie k filozofom, ktorí hovoria slová“ (3, s. 140). Celkom ako Rimbaud.

Aby sme zaútočili aspoň ako-tak, hoci vždy neúčinne, na citadelu národnej podstaty, musíme jednak ísť k prameňom, z ktorých sa rodí národ a jednak objasniť ciele, ktorým v konečnom dôsledku národ slúži. Tento pohľad nám približne osvetlí citadelu, i keď táto ostane nedobytným a trvalým tajomstvom.

Národ má svoj pôvod koniec-koncov v ľudskej prirodzenosti: je rozvinutím jej mohutnosti a podstatných požiadaviek. Najjednoduchší spôsob vzniku národa je rozšírenie určitej rodiny (napríklad v židovskom národne typickom prípade rodiny Abraháma, Izáka a Jakuba) (1, s. 31 a n.). Národ je väčšou pospolitosťou, než je rodinná pospolitosť, pretože

rodina nestačí kryť všetky potreby človeka, ani fyzické, ani duchovné. Okrem toho rodina sa veľmi skoro rozpadá, lebo jej členovia si v dospelosti zakladajú nové rodiny, čím pôvodná rodina prestáva jestvovať. Rodina je veľmi prechodný útvar. Okrem toho rodina netvorí kultúru, neprechováva jej hodnoty, hoci sa nimi živí. Kým rodina je krátkodobá ustanovizeň, národ je ustanovizňou dlhodobou, pretrvávajúcou stáročia a tisícročia, do ktorej sa rodia noví členovia rodiny (odtiaľ národ). Ako sa človek rodí do národa, tak sa rodí aj do reči. Národ si pri narodení nik nemôže vybrať, práve tak, ako reč. Národnosti sa síce človek môže zrieknuť, ale toto zrieknutie sa národa sa vždy pokladalo za zradu. Okrem toho je známe, že napriek vonkajšiemu zrieknutiu v hĺbke duše renegát cíti svoju zradu ako nízky čin a všetky prozelitické činy v prospech prijatého národa nesú znak neautentickej a často nenávisť. Z druhej strany, národnosť nikomu nemožno skutočne vziať, lebo ide o duchovnú kvalitu. Človek môže reálne zmeniť štátnu príslušnosť toľkokrát, koľkokrát to považuje za dobré; štátna príslušnosť sa dá reálne odňať, ale nikdy nie národnosť.

Národ sa vkladá medzi rodinu a ľudstvo ako prirodzený útvar, ktorého zmyslom je dať človeku potrebnú oporu, predovšetkým pre jeho duchovný život, ako uvidíme neskôr.

Základným putom ľudskej bytosti *in fieri* alebo *in facto esse* je spoločný jazyk, ktorým si vymieňajú členovia tejto pospolitosti svoje myšlienky, svoje túžby a svoje skúsenosti zo styku s vonkajšou skutočnosťou.

Bez spoločného jazyka je nemysliteľný vznik národa. V každom prípade národ vznikne, či už z jednej rodiny alebo z množstva ľudí, len vtedy, keď je tu spoločný jazyk, a to i v tých prípadoch, keď sa museli zmiešať rozličné jazyky, aby vznikol nový jazyk, spoločný zmiešaným etnikám. Tak anglický národ mohol vzniknúť len vtedy, keď pospolitost' pospájala prvky keltčiny, latinčiny, nemčiny a francúzštiny do nového jazyka, ktorý dnes poznáme ako anglický jazyk, a sama pospolitost', ktorá vznikla z Keltov, rímskych legionárov, Anglosasov, Vikingov a francúzsky hovoriacich Normanov, sa pretvorila na anglickú, tak, ako sa dnes predstavuje svetu. Mnohojazykový národ je pojmový nezmysel: národ má len jeden jazyk, ktorý je tlmočníkom jeho ducha (4, s. 177). Na jednom území buď sa jazyky pomiešajú (a to sa stalo mnoho razy v dejinách) a vznikne nový spoločný jazyk, na základe ktorého vzniká nový národ, výsledok to zmiešania etník, alebo zostanú na danom území dva alebo viaceré jazyky veľa seba a ich majitelia, národne zárodočné etniká, sa v priebehu storočí vyvinú v svojbytné uvedomelé národy. Takýto stav vznikol v Strednej Európe na území Slovienov, praotcov dnešného slovenského národa, keď ho dobyli Maďari. Etnické pospolitosti, slovenská a maďarská, aj keď v okrajových oblastiach splývali (v dôsledku tejto situácie a iných príčin mnoho Maďarov má dnes slovenské biologické znaky a maďarčina má si 30 % slovenských výrazov), v pre-

važnej väčšine ostali v odlišných oblastiach a vyvíjali sa vedľa seba v tom istom štáte národy vzájomne odlišné, čo bolo umožnené aj prijatím latinčiny ako úradného a oficiálneho jazyka a neskôr aj zakladaním latinských škôl.

Aj dnes v mnohých afrických štátoch (Juhoafrická únia, Nigéria, Zambia atď.), v Indii a pod. etniká žijú vedľa seba ako oddelené košiare, ktoré sa nijako nemiešajú vďaka používaniu iného úradného jazyka vo verejnom živote (angličtiny, francúzštiny a portugalčiny).

Zárodočná národná pospolitosť, zrodená ako derivácia ľudskej prirodzenosti, ťažko uspokojuje rastúce nároky ľudského ducha, ktorý vo svojom vzostupe vyžaduje stále vyššie formy sebauskutočňovania. Preto v každej takejto pospolitosti vznikali pomaly aj vyššie formy vyjadrovania skrytých túžob ľudskej prirodzenosti: namiesto mnohých bohov hľadal človek racionálnejší výklad skutočnosti, namiesto jednoduchej piesne objavujú sa hrdinské eposy, namiesto úžitkových nádob hľadajú sa dokonalejšie umelecké prejavy, kým ľudský duch vo svojom nepokoji nevynašiel písmo a cez písmo nezačal tvoriť literárne diela a filozofiu.

Predstava, že by napríklad eposy vznikali v rodine, je neprijateľná, a to preto, lebo rodina neposkytuje svojou činnosťou tematiku na epos, aspoň nie ako taká, a jej členovia nemôžu byť pravými adresátmi jeho zmyslu, lebo jazyk nepatrí rodine, lež len nadradenej skutočnosti, ktorou je národ. A na druhej strane, ani ľudstvo ako také nemôže byť dielňou eposu, lebo k eposu je potrebný spoločný jazyk a konkrétna tematika a ľudstvo ani nemá, ani nikdy mať nebude spoločný jazyk a nemá ani konkrétnu tematiku, spoločnú celému ľudskému pokoleniu. Ak by sa takáto tematika nadhodila prostredníctvom spoločných vesmírnych podujatí, tak zase len eposy vzniknú v jazyku určitého národa a sú jeho majetkom.

Povedali sme, že podstata národa je v kultúre. Prečo? Pretože podstata každej veci je v tom, bez čoho táto vec nie je tým, čím je. A národ je tým, čím je, len silou vlastnej kultúry. Bez vlastnej kultúry národ nie je možný.

Túto tézu osvetľujú dejiny židovského národa. Židia v priebehu storočí stratili svoje územie, pokrvnú príbuznosť, štát, používanie vlastného jazyka, a predsa ostali národom, hoci aj veľmi okýpteným a doráňaným. Vegetovali ako národ po stáročia ako bytosť, zmrazená hlboko pod bod mrazu, ale predsa prežili do súčasnosti, aby znova začali žiť silný a intenzívny národný život. Je to iste krajný prípad národnej supervivencie, ale je poučný po každej stránke. Môžeme teda vylúčiť územie, pokrvnú príbuznosť, používanie vlastného jazyka a štát ako prvky, v ktorých nespočíva podstata národa, podobne ako môžeme vylúčiť oči, uši, ruky a nohy v prípade ľudskej osoby bez újmy na jej prežití. Z ostatných národotvorných činiteľov, ktoré prichádzajú do úvahy ako no-

sitelia podstaty národa, ostávajú dejiny, národné povedomie, zmysel pre pospolitosť, náboženstvo a kultúru.

Je síce pravda, že národ bez národného povedomia je dengľavým a slabým organizmom a že naopak, silné národné povedomie podmieňuje silu národnej pospolitosti. Je tiež pravda, že bez národného povedomia rozpadá sa národ na skupiny a jednotlivcov, ale tiež je pravda, že národné povedomie objavuje sa len vtedy, keď už sa vytvorili predpoklady pre jeho vznik. Tým predpokladom je jestvovanie čo len zárodočnej národnej pospolitosti. Tie objektívne činitele, ktoré umožňujú vznik národného povedomia, musia byť nositeľmi a uchovávatelmi podstaty národa. Zárodok národa predchádza povedomiu národa práve tak, ako jestvovanie ľudskej osoby predchádza povedomiu osoby. Teda podstata národa nemôže spočívať v národnom povedomí. I keď jestvujú filozofické sústavy, ktoré pokladajú povedomie za konštitutívnu silu ľudskej osoby, a teda analogicky zdôrazňujú povedomie národa ako konštitutívnu silu národa, nemôžeme s nimi súhlasiť. A to preto, lebo v tom prípade napríklad deti, ktoré nemajú povedomie svojej osobnosti, by neboli ľudskými osobami, za ktoré ich zdravý rozum a spoločný súhlas ľudstva vždy pokladal.

Ale podstata ľudstva nemôže spočívať ani v jeho dejinách. Časovosť pomaly vznikajúcej národnej bytosti, rozložená do stáročí, je jednou z národotvorných síl. Dejiny utvrdzujú národné bytie, ktoré dokazuje svoju životaschopnosť zdolávaním prekážok a nebezpečenstiev, ktoré číhali na jeho trvanie v priebehu vekov. Krátkodobé národy, t.j. národy s krátkou históriou, sú veľmi labilné vo svojom bytí: neustálenosť prejavuje sa častými revolúciami v lone štátu. Cez dejiny zanecháva národ znaky na území, na ktorom je usídlený, ktoré obrába, z ktorého žije, ktoré bráni, na ktorom prežíva všetky svoje radosti i žiaľ, porážky i víťazstvá a na ktorom tvorí svoju nenapodobiteľnú kultúru. Len si uvedomme, čo znamenala Palestína pre Židov staroveku, a tak pochopíme ich vôľu vrátiť sa na svoju otcovskú postáť. Všetky tieto stopy, ktorými sa zarýva národná bytosť do svojho územia, tvoria časť jeho majetku a národného inventáru a cez tieto stopy národ nadobúda k svojej zemi bytostný vzťah: vzťah ducha k zemi, vzťah kultúry ku krajine. Všetko, čo ho postihlo v priebehu vekov, dobré i zlé, slávne i pokorujúce tvorí jeho dejiny, čiže pamäť, sprevádzajúcu časové rozvíjanie bytosti. Teda dejiny, i keď majú vplyv na prítomnosť a budúcnosť, sú len dôkazom jestvovania bytosti v priebehu vekov, ale nikdy nie podstatou národa.

A ešte menej môže spočívať podstata národa v zmysle pre pospolitosť. V pomere k národnému povedomiu zmysel pre pospolitosť značí konanie v záujme pospolitosti, zriekanie sa osobného prospechu a pohodlia, boj proti vlastnej nerozhodnosti a ľahostajnosti vo vzťahu k potrebám národa, sebaobetovanie až po samožertvu (voľ radšej nebyť...). Často sa tak slúži najvlastnejším záujmom človeka, ak sa obetuje celkom pre pospolitosť a v službe pospolitosti zničí svoj život, lebo pomáha

nadľudským spôsobom svojim bratom z národa, aby dosiahli svoj cieľ: zušľachtenie vlastnej osoby cez službu národným hodnotám. Príklady národného sebaobetovania nikdy nestratili svoj hlboký ľudský význam: dokiaľ bude ľudstvo žiť, bude spomínať na Thermopyly. Nie všetci sú však schopní pochopiť takúto reč, a preto to večné handlovanie medzi národnými záujmami a sebeckým sebauspokojením, kde častejšie, ba skoro vždy prehráva národ a presadzuje sa úbohý osobný egoizmus. V našom národnom živote žiari ničím neohraničené svetlo príkladu Ľudovíta Štúra: strávil svoj život v práci za národ, nestratil nič okrem nízkej hmoty a získal všetko, čo robí život hodným žiť. On to pochopil v mladom veku. Mnohí to chápeme len na prahu smrti.

Môžeme preto prijať za definitívne, že čím je silnejšia pospolitosť, tým väčší zisk — tak civilizačný, ako aj kultúrny — plynie z nej pre jednotlivých členov národa. Ale niet silnej národnej pospolitosti bez spolupráce všetkých: zmysel pre pospolitosť patrí k národotvorným silám; bez neho národu hrozí nebezpečenstvo, že sa premení na beztvárnu hmotu, ktorá svoje biologické rezervy nevyhnutne dáva do obehu národa iného.

Keďže teda zmysel pre pospolitosť spočíva v službe *jestvujúcej* národnej bytosti, nie je nositeľom podstaty národa.

Ostáva len náboženstvo a kultúra ako možné sily, skrývajúce podstatu národa.

Náboženstvo však nemôže tvoriť podstatu národa, hoci príklad židovského národa v minulosti mohol by niečo podobného naznačovať. Avšak dnešná židovská národná pospolitosť je dôkazom odlíšenia národa od náboženstva, hoci po stáročia byť Židom znamenalo len náboženstvo jednotlivcov (hoci ani to nebola celá pravda). Dnes sa židovská národná pospolitosť skladá zo Židov náboženstva židovského, kresťanského a zo Židov bez náboženstva.³ Viaceré národné pospolitosti môžu mať rovnaké náboženstvo a naopak, príslušníci jedného národa môžu vyznávať rôzne náboženstvá. Ak na začiatku tvorenia národov každý národ mal svojich ochranných bohov a svoje modloslužby, pod vplyvom kresťanstva sa toto ponímanie ocitlo na okraji cesty dejinného vývinu národov. Ztotožňovanie lokálneho božstva so zárodočným národom patrí nenávratne do minulosti vyspelého ľudstva, i keď ešte aj dnes niektoré zárodočné národné pospolitosti sú na dávnovekej úrovni.

Teda nie v náboženstve sa skrýva podstata národa, i keď náboženstvo hralo a ešte aj dnes hrá nesmiernu úlohu v živote národov. Lenže už nejde o totožnosť, ale o bytostné rozlíšenie. Na druhej strane je tiež isté, že náboženské a národné city sú si blízke do takej miery, že často národná zánietenosť zatlačí do úzadia oblasť vnútorného života človeka, rezervovanú normálne náboženským citom, a usiluje sa predstaviť

³ Revue *Time* cituje rabína J. Chiníza: „It is membership in the Jewish people that ties a Jew to Judaism, not his membership in a synagogue“ [5, s. 37].

ako jediná výlučná plnosť duchovného života človeka. Pretože náboženstvo a národnosť sú duchovné sily, ktoré sa jednak prelínajú a jednak sa ľahko zamieňajú, no predsa v konečnom dôsledku je medzi nimi podstatný rozdiel. Príbuznosť rozhodne neznamená totožnosť.

Takto si môžeme na základe vylučovacej metódy dovoliť tvrdiť, že podstata národa spočíva v duchovnosti, teda v kultúre ako poslednej novej sile, kde treba hľadať a tušiť podstatu národa, lebo nakoniec predsa len musíme ostať „mimo“ a v pokore klačať pred tajomstvom bytia.

Ak ale v kultúre je podstata národa, národ nemôže byť mnohokultúrny, lebo nemôže byť mnohopodstatný, čo je ontologická nemožnosť. Národ môže byť teda len jednokultúrny. Preto ak sa píše o mnohokultúrnosti⁴, môže to platiť len o štátoch, nikdy nie o národoch.

Štáty môžu byť mnohokultúrne, a to buď od počiatku svojho vzniku (napríklad Mexiko, Nigéria a pod.), alebo sa stanú mnohokultúrnymi, ak sa do nich nasťahujú veľké množstvá obyvateľov rovnej kultúry. Tieto prisťahované etnické spoločenstvá nemôžu sa rozplynúť v novom prostredí z jedného dňa na druhý, ani nie z jedného storočia na druhé. Preto môžeme pochopiť, prečo M. Novák nazýva etniká v USA nerozplynuteľnými (6), i keď by bolo bližšie k pravde hovoriť o nerozplynulých etnikách, lebo príde čas, a to o niekoľko storočí, keď mnohé etniká sa predsa len rozplynú v novom prostredí. Sú však určité etniká, ktoré majú omnoho vyššiu kultúru, než je kultúra prostredia. Týmto etnikami sú Židia, Arméni, Gréci (tieto tri národnosti majú skúsenosť života v diaspóre), Japonci, Číňania a i. Nik nemôže porovnávať americkú kultúru napríklad s kultúrou židovskou. Hovorím kultúrou, nie civilizáciou, pretože americká civilizácia je doteraz najvyspelejšia na svete, čo však neznamená, že taká je aj americká kultúra. Dokiaľ bude pôvodná kultúra žiť v duši prisťahovalca a jeho potomkov, dovtedy bude vzdorovať asimilácii. Vezmite človeku jazyk jeho pôvodu a povedomie pôvodnej kultúry, a už je napolo vrastený do nového prostredia. Lenže ešte sa nevynašiel prostriedok hromadného a účinného vymývania národnosti a jej kultúry z ľudských duší.

V Spojených štátoch napriek tomu, že prišla „nová generácia“, ktorá hovorí bez cudzieho prízvuku a vzdeláva sa (6, s. 60), a napriek tomu, že stratila styk s kultúrou svojho pôvodného národa (6, s. 257), predsa len príslušníci etník sú pokladaní za odlišných (6, s. 60). Prečo? Lebo sú ešte „napáchnuti“ kultúrou svojho pôvodu, lebo kultúra je nielen jazyk, knihy a umenie, lež aj zvyky, mravné odkazy a ľudová múdrosť, morálka a svetonáhľad, inštinkty a sklony, postoje k životu, zdedené po rodičoch, ktorí ich preniesli na nás ako duchovné dedičstvo a bremeno, ktorého sa možno ťažko zbaviť (6, s. 60). Zapustiť korene v novej národnej spoločnosti trvá dlho práve pre duchovnú odlišnosť, teda kultúru.

⁴ Dnes je to módou v Kanade, USA a inde.

Že tento „americký“ [6, s. 61] jednopodstatný kryštál bude raz veľmi bohatý vďaka svojej pôvodnej zložitosti, o tom už dnes niet pochýb. Proces kryštalizácie bude však trvať stáročia.

Súčasný postoj americkej politiky voči etnikám možno považovať len za správny: treba dať etnikám čas, aby sa prispôbili bez akéhokoľvek tlaku. Medzitým nech sa venujú svojmu kultúrnemu dedičstvu a nech ho ďalej podľa možností rozvíjajú, aj tak sa raz stane súčasťou jednotnej „americkej“ kultúry, ktorej majiteľom bude jednotný „americký“ národ, kryštál pestrý, ale nie menej nádherný, než sú kryštály iných národov sveta.

Prisťahovalci pomaly, nie hneď, ale isto strácajú aj posledné zbytky svojej pôvodnej kultúry, ak nemajú vyššiu kultúru, než je kultúra prostredia. A s kultúrou strácajú aj svoju pôvodnú národnosť, lebo kultúra je dušou národa, je podstatou národa.

LITERATÚRA

1. POLAKOVIČ, Š.: Tvárou k budúcnosti. Buenos Aires 1975.
2. JELLINEK, G.: Allgemeine Staatslehre. Berlin 1914.
3. Odkaz, 1970.
4. ŠTÚR, E.: Dielo. Zv. I.
5. Time, 10. apríla 1972.
6. NOVÁK, M.: The Unmeltable Ethnics. New York 1972.
7. ŠTÚR, E.: Dielo. Zv. II.